

İstiklâl Marşı'nın 50 inci kabul yıldönümü münâsebetiyle :

Osmanlı Devletinin Fenâ Durumu Karşısında

MEHMED ÂKİF'İN GENÇLERE GÖSTERDİĞİ YOL

M. Kaya BİLGEGİL

12 Mart 1337 İstiklâl Marşı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından resmen kabûlünün târihidir. Bu Münâsebetle Mehmed Âkif'e 500 lira nakdî mükâfat verilmişti. Şâir, bu parayı o sırada Millî Mücâdele içinde bulunan orduya bağışladı.

Bu Marşın kabul yıldönümünde, vaktiyle Âkif'in gençliğe göstermiş olduğu yolu, -günün şartlarına da tatbiki mümkün olur düşüncesiyle-söz konusu etmek istiyoruz.

Mesele, *Âsım*'ın sınırları içinde ele alınacaktır.

I. *Âsım*'ın Safâhat İçindeki Yeri

Âkif'in şiirleri *Safâhat* umûmî adını taşıyan yedi kitapta toplanmıştır. Bu kitaplardan herbirinin ayrı ayrı husûsî adları vardır.

Asım, bu kitaplardan altıncısını teşkil etmektedir.

Eser, dört şahıs arasında cereyân eden uzun bir manzum muhâvereden meydana geliyor. Bu şahıslar :

Hoca-zâde : Merhûm Hoca Tâhir Efendi'nin oğlu (Şâir'in kendisi),

Köse İmam : Merhûm Hoca Tâhir Efendi'nin talebesi,

Âsım : (Esere ismini veren bu genç) Köse İmâm'ın oğludur,

Emin : Hoca-zâde'nin oğlu,

hüviyetleri ile karşımıza çıkıyor.

Âkif; bu kitâbını, Fuâd Şemsî Bey'e ithâf etmişti. Fuâd Şemsî Bey'den *Âsım*'la ilgili hâtîrâtını sormadığım için müteessîrim.

Eser; Köse İmâm'ın Hoca-zâdeyi ziyâretiyle başlıyor. İmâm, komşusu olan emekli bir paşanın derdiyle, *Âsım*'ın ahvâlini konuşmak üzere gelmiştir. Fakat diğerkâmdır :

*Oğlanın hâlini evvelce mi açsam ? Lâkin
Komşunun derdi dururken bunu açmak çirkin*

diye söze başlıyor. Anlıyoruz ki, söz konusu komşusu, üç beş yıl önce semtlerine gelip yerleşmiş; gayet ucuz fiyatla, -Şâir, bunu "beleşten" sözüyle ifâde ediyor.-sekiz ev, beş arsa sâhibi olmuştur. Başlangıçta hâli zararsızcadır. Son zamanlarda ibâdeti bırakmış; evinde sofracı olan bir Rûm kızına abayı yakmış; kızla evlenmek arzûsuna düşmüş; bu hususta "izinnâme" vermesi için imâmı zorlamış; muvaffak olamayınca, başka bir yolunu bularak bu kızı nikâhı altına almıştır. Daha fenâsı, çoluk çocuk sâhibi olan bu yaşlı paşa; emlâkini de yine aynı Rum kızının üstüne yazdırmak üzereymiş. Köse İmâm, Hoca-zâde'sinden bu derde devâ bulmasını ister. Hoca-zâde, İmâm'a komşusunun "*süfehâdan*" olduğuna dâir bir ilm ü haber metni yazdırır. Bu sûretle emekli paşa; "hacr" altına alınacak, emlâkinin de Eleni adlı yeni zevcesine geçmesi önlenecektir.

Âkif, bu vesile ile nazım hünerinin şâhikasına çıkar: O kadar rahatlıkla nesren yazdırılması dahî bir mehâret sayılacak olan ilm ü haberi nazman yazdırır.

Fakat eserde asıl hikâye kaybolmuştur. Söz konusu emekekli paşanın, âilsesinin, Eleni'nin âkibeti nedir? Bilemeyiz. Köse'nin Ziyâret sebebinin teşkil eden ikinci hikâyeye, *Âsım*' bahsine geçilmesi için de birçok sayfaların atlanması lâzımdır. Araya çeşitli me'eleler, hikâyeler, fıkralar, bunlara dâir düşünceler girmiştir. Âdetâ -Battı'daki *Decameron*, *Heptameron*, Doğu'daki *Binbir gece*, *Yedi Âlimler*, *Aziz Efendi Muhayyelâtı* vb. eserlerde görüldüğü gibi-bahis içinden bahis çıkar. Fakat onlar hikâyelerdir; Âkif'in anlattıkları hakikatlerdir, mütâleâlardır; ileri sürdüğü tekliflerdir, tenkitlerdir. Recâi-zâde Ekrem Bey gibi, Trabzon Vâlisi Kadri Bey gibi, onun oğlu Hüseyin Kâzım Bey gibi, Mandal Hoca gibi reel şahıslar dahi *Âsım*'ın bâzı kısımlarında yer almıştır. O hikâyeler, belli hudutlarla birbirinden ayrılmıştır. *Âsım*'da vak'alar, kanâatler, fıkralar, tenkitler, mütâlealar iç-içedir. Bütün kitap bir tek manzûmeden ibârettir. Bu manzûmede Âkif'in tenkid ve telkîn etmek istediği hususlar, büyük bir sarâhatle okuyucunun gözü önüne seriliyor. Buna rağmen manzûmeyi muhtevâsı bakımından iki ana mihver etrâfında toplamak mümkündür: İslâm âleminin, bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nun kötü durumu ve *Âsım*'ın temsil ettiği gençlik.

II- ÂSİM'DA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN KÖTÜ DURUMU

1. Büyük İslâm devleti ideâli :

Manzûmenin muhelif yerlerinde, nüfûsu “*dört yüz bu kadar milyon*”a yükselmiş olan İslâm âleminin perişân durumu acı acı tenkîd edilmekte, bu âlemi kurtarmak için teşebbüs geçilmesi teklif olunmaktadır. Esere göre, İslâm âlemi dört kıt’ada pek muayyen olmıyan coğrafi sâhâya dağılmış hey’ettir. Hind de dâhil olmak üzere bâzı yer isimleri zikredilir. Fakat, İslâm dünyâsının mihrâkı Türkiye’dir. Büyük vak’alar Türkiye’de cereyân etmektedir. Tenkidlerin, tekliflerin ana noktaları bu sâhâda toplanıyor. Şâir, bâzı yerlerde, doğrudan doğruya Türk kelimesini tasrih etmiştir:

Yurdu baştan başa virâneye dönmüş Türk’ün

Hâlbuki, bu kavim, Şâir’e göre “*İslâm’ın - gürbüz - civan unsuru*” idi. Yalnız yurdu değil, kendisi de perişandır :

Sıtmadan boynu бүkүlmüş de o dimdik Türk’ün

Ona hem eskiler kötülük etmişlerdir, hem yeniler ediyor: Geçmiş yüzyıllarda :

”Sürdüler Türk’e “tasavvuf” diye olgun sırayı

Onun mâneviyatını tahrîbe çalışan yeni nesil de :

Diş bilermiş senelerden beri Türk’ün kanına

Mehmed Âkif’in söz konusu ettiği Türk; Çingiz Han’la akrabâ değildir. “*Kanun*” kelimesinin yanında alaylı bir sûrette “*yasa*”yı kullanan Şâir, bahsi buraya getirerek, bu akrabâlığın bir “*çifit*” ın uydurması olduğunu ileri sürüyor :

Hadi kanununuz assın beni, yahûd yasanız!

— *Yasa yok şimdi.*

— *Neden, bitti mi?*

— *Çoktan bitti.*

— *Dede Cengiz ya?*

— *Burak, Derdimi deştin gitti!*

— *Getirirler yine lâzımsa..*

— *Hayır, gitdi gider.*

— *Deme oğlum.*

— *Ya bizim düşmanımızmış o meğer.*

Dedenizdir diye bir kahbe çifitmiş yamıyan.

— Size ha?

— Öyle ya çok geçmedi, lâkin aradan,
Geldi bir başka gâvurcuk dedi : “Cengiz”le, ayol,
Bu hısmılık nereden çıktı ki, isiz Türk, o Moğol!”¹

Mehmed Âkif’in bahsettiği Türkler; Ertuğrul, Orhan, Osman, Selim, Yıldırım, Kanûnî Süleyman gibi öğünülecek devlet adamları; Süleyman Çelebi gibi yüce duyguları dile getiren şâirler; Sinan gibi büyük âbideler bânisi mîmarlar yetiştirmiştir.

Türk, hâl-i hâzırda maddeten, mânen perişân durumdadırlar. Fakat Âkif gelecekte büyük idealin gerçekleşeceğinden emindir.

2. Öğünülecek geçmiş :

Mehmed Âkif, hâlin bozuk durumlarını tenkîd ederken, bir karşılaştırma unsûru olarak geçmişin mes’ud günlerini de anıyor, o devirlerin üstün yönlerini belirtiyor. Bu üstünlükleri üç nokta etrâfında toplayabiliriz :

a) Halkın psikolojisi yönünden :

Eski devrin halkı ye’se düşmemiştir. Bu durum, ona hareket kabiliyeti veriyordu. Esâsen İslâmlık da ye’si meneder.

b) Manevî değerler yönünden :

Dîne saygı duyulur, hakka riâyet edilir, adâletin tecellisi için titizlik gösterilirdi. Sefâhat, kumar, isrâf, fuhuş... gibi fenâlıklar yaygın değildi.

c) Maddî refah yönünden :

Ziraat ileri, hayvanlar besili, mahsuller bol, insanlar sıhhatli, iştihaı, kuvvetli ve neşe’li idiler.

3. Ye’se ve atâlete düşen cemâat :

İslâm âlemini çeşitli fenâlıklar sarmıştır. Bunların başında halkın herşeyden ümîdi kesmiş olması gelir. Şâir’e göre,-biz, ecdâdın “nârma” yanarak ye’se düşmüş bulunuyoruz.

*Ye’si tekfîr eden imanıma olsun ki yemîn,
Bize telkîn-i ümîd etmediler, yoksa bu dîn,*

Âkif, birkaç mısra sonra da, ye’sin, İslâmlığa “tedric ile zerk” edilmiş “mel’ûn” bir “aş” olduğunu ileri sürüyor. İslâm âlemi, atâlet içindedir :

¹ Bu mütâlânın munâkaşasını konumuz dışında bırakıyoruz.

*Pıhtı hâlinde yürekler, cevelânsız kanlar;
Çevirip yastığı tekrâr uyuyor kalkanlar!
Gözünün gördüğü yok beynine çarpan güneşi!*

Bütün ümmetin kanı uyuşmuş gibidir; herkes cebîndir :

*Sonra dörtüüz bu kadar milyon adam, hepsi cebîn!
Şark'a in, Mağrib'e yüksel göremezsin galeyan...
Nasıl olmuş da uyuşmuş bütün ümmetdeki kan?*

Ayrıca bu hâli, emperyalist âlem nice zamandan beri istismâr etmekte, tezyif ve tehdit vesilesi saymaktadır :

*Bir çift sillesi kaç yıldır öter beynimde :
Dedi: "Farzet senin Asya'n yedi yüz milyonmuş;
Ne çıkar? Davranamaz hiç ki ser-â-pâ donmuş
Vâkiâ biz bir avuç unsuruz ammâ boğarız
Kimi dünyâda görürsek, hareketsiz, cansız.*

Yaşamak, haktır. Aynı bedâhatle çalışmanın da borç olduğu söylenebilir. İslâmiyet, azmin, sebâtın dînidir. Fakat müslümanlar, Şâir'e :

*Ah o dîn, nerde, o azmin, o sebâtın dîn!
O yerin gökten inen dîni, hayâtın dîni.*

dedirtiyorlar.

Bütün bu tenkîdler, halkı uyarmak içindir. Fakat, o da, çok gayret ister. Âkif, bu uyarma işini üzerine alırken en kötü kelimeleri kullanmaktan çekinmez:

— *İyi ammâ nasıl skaz edeceksin bu leşi?*
— *Leş değil.*

— *Leş mi değil ?*

— *Dipdiri... Dalgın, yalnız...*

*Şimdi kurtarmak için azmedelim kurtarırız;
Verelim gel de şunun kalbine bir canlı ümid.
— Ne kolay! Sa'y-i medîd ister ayol, sa'y-i medîd!*

Görülüyor ki, Şâir için halkın kurtarılması teşebbüsü, "kalbine bir canlı ümid" vermekle başlamaktadır.

4. Siyâsî durumda bozulmalar :

Asım'da Osmanlı devletinin iyi devrelerini hasretle yâdeden mısırâlar vardır. Şâir de ifâde etmektedir ki, sonra, idâre bozulmuştur. Âkif, Sultan Hâmid'i sevmez. Mandal Hoca'nın ağzından mahlû Hâkan'ın fenâliklerini anlatır. Üstelik

bu Hoca'nın sürgün edilmesi vak'ası, eserde teferruâtlı sûrette yer almıştır. Aynı şahsın, Vâli Kadri Bey tarafından gördüğü yakın ilgileye kadar çeşitli hadiseler söz konusu edilir.

Fakat 1908 de hürriyeti getirenler, Sultan Hamîd devrini aratmıştır. Her fırsatta, "size hürriyeti biz getirdik" diye hakın başına kalkılmaktadır. Filvâki ahâli bir şahsın istibdâdından kurtulmuştur, fakat daha ağır yüklerin altına girmiştir. Tevfik Fikret'in *Devenin Başı* hikâyesine karşılık, Âkîf de, Köse İmâm'a, semerini değiştiren merkep fikrini anlattırır. Burada Sultan Hamîd usta semerci, onu takibedenler acemî semerci hüviyetiyle karşımıza çıkıyorlar. Merkeplerin canı yükten, çifte çifte semerlerden yanmıştır. Hele bunlar yenilendikçe taştan ağırları gelmektedir.

Semerci ustanın ölmesi için inkisâra karar verirler. Gün olur, zavallı usta göçer. Fakat yeri boş durucak değil a! Çıracak mı, kalfa mı kim varsa, gelen giden merkebe semer biçmeğe başlar. Yeni yapılan semerler, hayvanların sırtlarını yaralamıştır :

*Adam meğer acemiymiş, semerse hayli hüner;
Sırayla baytarı boylar zavallı merkebler.
Bütün o beller, omuzlar çürür, çürür oyulur.
Sonunda herbirinin sırtı yemyeşil et olur.
"Giden semerciyi" derler "bulur muzuz şimdi?
.....
Nasıl da kadrini vaktıyla bilmedik tuhaf iş :
Semer değilmiş o rahmetlininki devletmiş."*

Görülüyor ki, Mehmed Âkîf milleti, vaktıyla Abdülhamîd'in kıymetini bilmediği için peşîman göstermektedir.

Başka bir yerde de, o günlerin, -geri dönmesi mümkün olmayıyan-iyi günler olduğunu ifade ediyor :

*"Devr-i sabık" mı dedin şimdi ? Elindeyse, çevir.
Ensesinden tutup eyyâmı da gelsin o devir.*

Esâsen o devirde hürriyet için mücâdeleye girip sürgüne gidenler de, neticenin böyle olacağını beklememişlerdi :

— Neye hürriyet için sürgüne gittindi?

— Evet.

*Gittim ammâ bu değil beklediğim hürriyyet.
Zâten i'lân edilirken işi çakmıştım ya...
Çatlasan hayra yorulmazdı o miskin rü'yâ!
Ne herifler, ne kılıklar, ne nutuklardı, düşün!*

Bu büyük manzûmede, Meşrûtiyet'in elleri bayraklı şenlikleri, kalabalıklara nutuklar söyleyen gülünç simâları tehzil edilmektedir. Millet'in dâhisi, feylesofu diye anlatılan, memleketi ayakta tuttuklarından bahsolunan bu şahıslar, zuhûri koluna çıkmış oyunculara benzetiliyor.

Siyâsî şahıslar bu şenlik içinde iken asıl halk ağlamaktadır. Memleketi zulüm kaplamıştır. "Üç buçuk soysuz" her tarafa tasallut etmiştir.

*Ağlasın millet'in evlâdı da bangır bangır,
Durma hürriyeti aldık diye sen türkü çağır.!*

Fakat Şâir, zulmü alkışlayamayacak bir seciyenin sâhibidir. İdâreyi ele alan şahıslar, pusulasız, haritasız yola çıkıp gemiyi karaya oturtan kaptana benzetilmektedirler.

Şu mısralarla da devrin mâliyecisi tehzil ediliyor :

*Hele mâliyecimiz yok mu bu ilmin pîri,
Sayı dolmuştu, fakat bende tükenmişti sıfır;*

.....

Bütün bu bozuklukları, Birinci Cihân Harbi felâketleri tâkibetmiştir. Harbin bitmesi için, İngilizlerin ya doyup patlaması ya aç kalması lâzımdır. Bu husûs, Köse İmâm'la Hoca-zâde arasında geçen bir muhâverede şöyle anlatılıyor:

— Hoca, keşfet bakayım, şimdi bu harbin sonunu
— Onu Allah bilir ammâ, acabâ var mı sonu?
— Ne demek? Nâ-mütenâhî mi bu? Elbette biter;
— Aklım ermezse de evlâd, bu işin bitmesine
İki şeyden biri lâzım...

— O nedir?

— Dinlesene

*İngiliz yok mu, o hâin, ya doyup patlamalı;
Yahut aç kalmalıdır... Yoksa bizim fai kapalı.*

5. Büyük mânevi çöküntü :

Memlekette kötü insanlar peydâ olmuştur. Bunlar; ibâdetten, tâatten uzak, üstün ahlâktan yoksun, müzevvir, mütebasbıs, kallâş kimselerdir. Mütemâdiyen çevreyi idlâle çalışmaktadırlar. Dalkavukluk, en büyük hüneleridir. O kadar haysiyetsizdirler ki, en kötü sözleri, en çirkin davranışları, en ağır hakaretleri râhatça hazmetmektedirler. Belirli bir inanıştan mahrûm olan bu "gürûh", başta bulunan insana göre hüviyet değiştirmektedir :

Geçirirsin herifin burnuna, oh, der, ne nefis!
Aksırırın, vay efendim, bu ne âheng-i selis!
Tükürürsün o mülevves yüze “hak tû! diyerek;
Sırtır : “Sorma, samîmiyyetimiz pek yüksek”
İçiyorsan, sofu, sarhoş herkes sana sâkı...
“İşretin hürmeti hâlâ mı? O sizler bâkî”
Irza düşmansan eğer, âileler hep mahrem...
“Ne büyük vahşet esâsen bu selâmlıkla harem!”
Bir muhâlif hava yok, dinlediğin aynı sadâ :
”Zât-ı samîminize millet de hükûmet de fedâ!”
Menfaatdir seni tehdîd edecek tek mevcûd,
.....

Şâyet, başta bulunan insan sofuysa, bu zümreye giren herkes ona uygun hâle bürünmeğe çalışacaktır :

Sofusun farzedelim, şimdi de boy boy tesbih...
Dalkavuklar bütün insan kesilir lâ-teşbth!
Taylasan, cübbe, kavuk, hırka, hep esbâb-ı riyâ
Dış yüzünden Ömer’in devri muhtin gûya.

Fakat baştaki iktidar mevkiinden düşmiyegörsün. Bu def’a eski dalkavuklar ona küfre başlarlar :

Sen de bir tekmede buldun mu, nihâyet yerini?
.....
Sana hergün sekiz on kere söverler mutlak
Hani dillerde gezen nâmin, o hiçden şerefîni?

Bu insanlar, yeni gelene eskisi aleyhinde söylenmedik söz bırakmıyacaklardır:

Sonra nevbete, uzun boylu söverler selese
Halefin farzedelim şimdi öbür mektebden
Dalkavuklar yeni bir maske takarlar da hemen,
Kuşatırlar yine etrafını :

— Sübhân-allâh!

Bu ne fitrat, bu ne vicdan-ı meâli-âgâh!
Zât-ı ulyaları Hakk’ın bize inâminsınz
Kimsiniz söyleyiniz, Hazret-i Mûsâ mısınız?
Hele Fir’avn’ın elinden yakamız kurtuldu;
Hele mahvolmadan evvel sizi millet buldu.
Âh efendim, o herif yok mu, kızıl kâfirdi.
Çünkü birşey tanımaz her ne desen münkirdi.
Ne edeb der, ne hayâ der, ne fazîlet, ne vakar;
.....

Şâyet, bu yeni şahıs :

İyi ammâ neye sarmıştınız etrafını hep?

diye soracak olsa, şu cevâbı alacaktır :

— *Hakk-ı devletleri var, arzedelim neydi sebab :
Tepeden tırnağa hergün donanıp sırsıklam,
Hani, yuttuksa o tükürükleri, faslam faslam,
Vatan uğrunda efendim, vatan uğrunda bütün.
Biz o zilletlere katlanmamış olsaydık dün.
Memleket yoktu bugün, yoktu iyâzen bi-llâh...
Öyle üç balgam için millete kıymak da günah!
Herif ancak bizi bir parçacak olsun saydı;
Başiboş kalmaya gelmezdi, eğer kalsaydı,
Mülkü satmıştı ya düşmanlara, ondan da geçin,
Yıkmadık aile koymazdı Hüdâ hakkı için.*

Menfaat temini için alıp yürüyen bu dalkavukluklar dışında, üzülecek bir husûs da halkın, içinde bulunduğu şartı kavrayamamasıdır; fazla olarak bu halk; gördüğü fenâlıklara karşı aksülamelde bulunacak hissi de kaybetmiştir:

*Tanımaz gittiği yer hangi taraf, gördüğü ne?
Fikri yok, duygusu yok, sanki yürür bir kötürüm!
Bu da sağlıksa eğer bence müreccahdır ölüm.
Üç beyinsiz kafanın zevkine şaşkın gibi râm;
Kırbaç altında bütün gün, ne tazallûm, ne kıyâm*

Esâsen halk, aklını çalıştırma melekesini kaybetmiştir. Âkif, bu husûsu anlatırken bir fikradan faydalanıyor. Fıkra, bir bekçinin, yakaladığı hırsız, yalnız ayaklarından bağlaması ile ilgilidir. (Bekçi, hırsızı yakalamıştır; ancak ellerini serbest bıraktığı bu adamın, kendi kendine ayaklarındaki bağı çözebileceğini düşünmemiştir. Marifetini, sevinerek beyine anlatır. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

— *Hele bak! Kendi çözer elleri boştaysa...*

— *Paşam,*

Hiç telâş etme!

— *Neden?*

— *Çünkü bizim köylü adam..*

— *Ne çıkar -? Gitti gider...*

— *Gitmesinin var mı yolu?*

*Tut ki, ben bilmemişim bağlanacakmış da kolu;
Ayağından ipi gevşetmeği akletmez o da.*

Millet, adâlete teşnedir :

*Heybe sırtında, "adalet" dilenirken millet,
Müsterih olmanın imkânını, var insâf et!
"Yaşasın!" mâcunu âlâ idi, yut keyfine bak!*

"Ve'l-asr" sûresinde kurtuluşun yolu gösterilmiştir: Gerçek imân, doğruluk, hak, sebât. Binâenaleyh, müslüman dâima hakkın tarafını tutmaya mecburdur :

*Hele zulmün galeyânında bu mecbûriyyet,
Daha şiddetli olur başkalarından elbet.
Çünkü hak böyle zamanlarda kalır tehlikede.*

Şâir; bir zâlime, hakka riâyet etmesini ihtârı yüzünden o zâlim tarafından öldürtülen insanı, Hamza'dan sonra gelen en şanlı şehid sayıyor. Bir hoca, hakkın yerine gelmesi için başını veren talebe yetiştirdiği zaman değerlidir. Doğu'nun, Abdülhamid'e meydân okuyan Mandal Hoca gibi imanlı adamlara ihtiyacı vardır. O îmanı taşıyan beş on kişinin bulunması, dünyanın yeniden titretilebilmesi için kâfidir.

*— İşte gördün ya, hocam, millet için lâzım olan,
Hoca Mandal'daki iman gibi sağlam iman.
Titretirsin yine dünyâyı, emîn ol, tir, tir;
Hele sen şark'a o îmanda beş on sine getir.
Züppe vâliye çatan hangi müderrisse, ona,
Sorarım ben ki : Açık gördüğü bir hak yoluna,
Kellesinden geçecek molla yetiştirmiş mi?*

Hâlbuki müderrisin tenkidi, kuru lâftan ibârettir.

Memleketi, "neme lâzım" cılık bitiriyor. Buna karşılık Âkif, hakkın zâyi olduğu yerde "neme lâzım" diyecek tıynetle insan değildir.

*Adam aldırma da geç git diyemem, aldırırım,
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım.
Zâlimin hasmıyım ammâ severim mazlum...*

Halkın sefâletiyle alayedercesine sefâhat düşkününü, iffet karşılığında makamlar, mesnetler kazanan, birkaç sene içinde arsalar, evler sâhibi olabilen, kadınlara hoş görünebilmek için gülünç hâllere düşen adamlar türemiştir. Meselâ, evindeki sofracı rum kızıyla evlenmek için saçını boyayıp kahvede halkın diline düşen ihtiyar paşa bunlardan biridir :

*— Hiç adam hâline bakmaz mı be? İnsâf azıcık!
Çok şükür hâlime... Nem var? Yüzüm ak, alnım açık..
İyi bak sen bana bir kerre.*

— Hayır, kendin bak;

*Bence bir kellen açık, bir de sakal diplerin ak.
— Amma sen halt ediyorsun! Sakalımdan size ne?
— Ne mi? Ondan beleş eğlence mi var seyredene?
Gülüyor kahvede el, çarşıda bakkal, çakkal,
Olma beyhûde elin ağzına bir parmak bal;
Çatlasan sofracı rumdan karı olmaz adama.*

Bu insanlar, parayla her istediklerini yaptıracaklarına kanidirler. Köse İmam, bu konuda da muhâtabına iyi bir ders verir :

*— Hoca eğlenme, hemen yazmana bak, iste para!
— Ay o murdar kâğdın pek mi büyük hatırı ki,
Beni ürker diye tumuş sayıyorsun bir...iki ?
Kaç paran varsa büküp katla da indir cebine,
Yazamam nâfile.*

Bütün bunlara, bir de yeni neslin geçmişle bağlarını koparmış olması katılmaktadır. Fakat onu ayrı bir başlık altında gözden geçirelim :

6. Eski - Yeni karşılaşması :

Yeni nesil geçmişle ilgisini kesmekle öğünmektedir. İçlerinde ecdâda söğenler dahî vardır. Âkif'in babası, Abdüllhamîd'i sevmediği hâlde, pâdişah aleyhinde konuşulmasını hoş karşılamazmış.

Yeni neslin diğer bir husûsiyeti de, dîn adamlarını hor görmeleridir.

*Nesl-i hâzır ki sarık gördü mü terzîl ediyor,
“Defol ıskatçı!” diyor, cerci diyor, leşçi diyor...*

Bugünkü “gerici” kelimesi yerine, o zaman “mürteci” sözü vardır. Eğer, hakkı müdâfaa mürtecilikse, Âsım şiirinde konuşanlar, o sıfatı taşımaktan iftihâr duyarlar.

*İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?
Yok canım!*

— Yok deme!

*İşte ben mürteciim, gelsin işitsin dünyâ!
Hem de baş mürteciyim, patlasanız, çatlasanız!
Hadi kânûnunuz assın beni, yâhut yasanız?*

Eserde, okulların gereği gibi vazîfe görememesi de tenkîd konusu oluyor. Herşeyden önce, yetiştirdiği adamlar, memleketin ihtiyâcını görememektedir. Memlekette birçok yüksek okul vardır: Tıbbiyye, Mülkiyye, Bahriyye, Baytar, Ziraat, Mühendishâne. Millet, bunlara milyonlar veriyor. Fakat her iş için

yabancı memleketlerden ehil olan adam getirtiyoruz. Demek ki, bu okullar yur-
dun muhtâc olduğu insanı yetiştiremiyorlar :

*Bir alay mekteb-i âli denilen yerler var;
Sorumuz bunlara millet ne verir ? Milyonlar.
Şu ne ? Mülkiye. Bu ? Tıbbiye. Bu ? Bahriyye. O ne ?
O mu ? Baytar. Bu ? Ziraat. Şu ? Mühendishane.
Çok güzel, hiçbiri hakkında sözüm yok, yalnız,
Ne yetiştirdi ki şunlar acaba ? Anlatınız.
İşimiz düştü mü tersâneye, yahut denize,
Mutlaka âdetimizdir, koşarız İngiliz'e.
Bir yıkık köprü için Belçika'dan kalfa gelir;
Hekimin hâzıkı bilmem nereden celbedilir ?
Meselâ bûdce hesâbâtını yoktur çıkarana...
Hadi mâliyyeye gelsin bakalım Mösyö Loran.
Hani tezgâhlarımız nerde ? Sanâyi nerede
Ya Brüksel'de, ya Berlin'de, Ya Mançester'de !*

Hâlbuki memleketin okula ne kadar ihtiyâcı vardır: Hele köylerin baş
ihtiyâcı, okul ve yoldur. Bunu, Şâir, bir köylüye söyletiyor:

*Bize lâzım iki şey var: Biri mekteb, biri yol.
Neye Türk'ün canı yangın, neye millet geridir;
Anladık biz bunu, az çok, senelerden beredir.*

Heyhât, münevverler köylüyü hor görmektedir :

Onu insan bile saymaz mütefekkir tabaka.

Bu husûs, Âsım'da iki hikâye etrâfında toplanıyor: Birincisi halk ve bir
köy öğretmeni, ikincisi asrî bir vâli.

Şâir; Köse İmâm'a, Konya'ya bağlı bir nâhiyede geçen "öğretmen kovma"
hâdisesini anlatır. Hoca-zâde, Konya'da bulunduğu günlerin birinde, etrâfı
da görmek ister. Bir nâhiyeye uğrar. Burada halkın öğretmeni kovduğunu öğrenir.
Ahali, yeni misafirden kendilerine va'z etmesini istemiştir: Şâir de, o va'zında
ilmin ehemmiyetini anlatır; sözü öğretmeni kovmalarına getirir; cemâati ayıplar.

Fakat gece misâfir olduğu evin sâhibinden öğrenmiştir ki, okulu yaptıran
halktır. Hükûmetten öğretmen istemişler; hükûmet de, kovdukları adamı gön-
dermiştir. Şu mısırâlar, köylünün ağzından söyleniyor:

*Neye Türk'ün canı yangın neye millet geridir;
Anladık biz bunu, az çok senelerden beridir.
Ne mühendis verecekler bize, artık ne hoca,
Para bizden, hoca sizden deyiverdik.. O zaman,
Çıkagelmez mi bu soysuz, aman Allahım aman !
Sen, oğul, ezbere çaldın bize akşam , karayı...
Görmeliydin o muallim denilen maskarayı.*

Öğretmen; çeşitli tutumlarıyla köye uymıyan bir insandır: Evvelâ dîni vazifelerini yerine getirmemekle halktan ayrılmıştır:

Geberir cami'e girmez, ne oruç var, ne namaz;

Temizlikten uzaktır :

*Gusül abdestini Allah bilir ammâ tanımaz.
Yelde izler bırakır gezdi mi bir çiş kokusu;
Ebenin teknesi ömründe pisin gördüğü su!
Kaynayıp çifte kazan, aksa da çamçak, çamçak,
Bunu bilmem ki yarın hangi imam paklayacak?*

Adamın bu vasfı etrâfında başka mısralarla karşılaşılıyor :

*Yağlı yer, çeşmeye gitmez; su döker, el yıkamaz;
Hele tırnakları bir kazma ki insan bakamaz,
Ne ayıptır desen anlar, ne tükürsen utanır.
Tertemiz yerlere kipkirli potinlerle dalar;
Kaldırımından daha berbâd olur artık odalar.
Örtü, minder bulanır hepsi, bakarsın çamura.*

Öğretmende göze çarpan intibaksızlık bundan ibâret değildir: Huyu da kötüdür. Halkı küçümsemektedir. Kimseyle selâmlaşmaya bile lüzûm duymaz. Milletten o kadar uzaktır :

*Huyu dersen, bir adamcıl ki sokulmaz adama...
Bari bir parça alırsaydı ya son son, adama !
Yola gelmez şehirin soysuzu, yoktur kolayı.
Yanılıp hoş-beş eden oldu mu, tınmaz da ayı,
Bir bakar insana yan yan ki, yüz olmuş manda,
Canı yandıkça, döner öyle bakar nalbanda.
Bir selâm ver be herif ! Ağzın aşınmaz ya... Hayır,
Ne bilir vermeyi hayvan, ne de sen versen alır.*

Köye müslümân olmıyan su mühendisleri gelmiş; fakat ahâliyi zerre kadar incitmemişlerdir. İçlerinde rakı vesâire içen, seccâdeye çizmeyle basan bir insan çıkmamıştır. Köylüye, iyi davranmışlardır :

Tatlı yüz, bal gibi söz... Başka ne ister köylü ?

Fakat, öğretmenin bu kötü tutumu; ahâliyi, emekleriyle vücûda getirdikleri kocaman okulu kapalı bırakmak pahâsına, onu kovmak zorunda bırakmıştır

Manzûmenin züppe vâli ile ilgili kısmında mektepli-medreseli mücâdelesiyile de karşılaşılıyor: Son zamanlarda hükûmet, “şımarık bir deliyi” bir yere vâli tâyin etmiştir. Bu adam da, ilk iş olarak bütün hocaları huzûruna çağırır. Hoca-

lar, tebrik vazîfesini edâya da fırsat bulduklarını düşünerek memnûniyetle bu dâvete icâbet ederler. Vâli, “meclis” denen “bir koca divan” kurdurur; kürsüye abanarak nutka başlar :

Der ki :

— “Yirminci asır, fenlere zihniyetler

*Verebilmekle tebellür ve tefâhürler eder.
Vakıa hâlet-i rûhiyyesi var akvâmın;
Belki ferdiyyeti sarsar biraz aksü'l-ameli...
Sâde şe'niyyet-i â'sârı durup dinlemeli...
İctihâdî galeyanlar da mühimdir ya, asıl,
İktisâdî cereyanlardır olan müstahsil
Bunu te'mîn edemezlerse nihâyet hocalar,
İskolastikle sanâyi yola gelmez, bocalar,
İlk adımdır atacaktır bunu elbette ilim;
Par-pirensip, gelin islâh-ı medâris diyelim”*

Burada, Şâir'le Köse İmâm'ın “Par-pirensip” sözü üzerindeki alaylı mükâlemesiyle karşılaşyoruz.

Nutuk bittiği zaman, mecliste bir soğukluk başlamıştır. Nihâyet, hocalardan biri kalkar; vâliye nutkunda söylediği şeylerin anlaşılabilmesi için altı yüz yılın geçmesi gerektiğini bildirir. Bahsi, medreselerin islahına getirir:

*Sâde “islah-ı medâris” mi ne, bir şey dediniz...
Onu anlar gibi olduksa da izah ediniz !
Acabâ hangi zaruret sizi sevketit buna ?
Ya fesâd olmalı meydandaki, islâh oluna.
Bunu bir kerre kabul eylemeyiz, reddederiz.
Sonra, biçâre medâris o kadar sâhbisiz,
O kadar baştan atılmış da o hâliyle yine,
Düşüyor, kalkıyor ammâ gidiyor hizmetine.*

Bundan sonra hoca, medreselerin gördüğü hizmetleri sayar: Halkın irşâdı, bu müesseselerin üzerindedir. Müfti, vâiz, hâtib, imâm, hoca, hâfiz, kayyûm oradan yetişmektedir.

Adli tevzi edecek hâkime fikh öğretene o

Medreseler, bu işlerin görülmesi için yurt dışından adam getirtmeğe muhtac olmamışlardır. Hâlbuki, birçok yüksek okullar mevcuttur. Bunlara milyonlar sarfedilmektedir. Ancak, memleketin fenle ilgili herhangi bir işi olursa, yurt dışından uzmanlar getirtiyoruz.

Âkif'in mektepli, Köse İmâm'ın medreseliyi temsil ettiği bu manzûmede Köse; zaman zaman Hoca-zâdesine çıkışır. Hoca-zâde de bililtizâm onu kızdıracak sözler söyler. Aşağıdaki konuşma, Köse İmâm'ın böyle bir çıkışmasıyla başlıyor :

*Söyle, mirâsyedi Bey, kimdi yıkan medreseyi?
Biz miyiz, siz misiniz ? Sızınız elbet.*

— *Elbet*

— *Yıktınız kazmaya kuvvet, ne de sür'atle!*

— *Evet!*

— *Bir hünermiş gibi ikrâr ediyor ağzıyla...*

— *Çünkü mekteb yapacaktı!... Ne kolay söylemesi!*

— *Bir kümes yaptığınız var mı ki, bir kaz kümesi?*

Köse İmâm, medreseleri yıkıp yerine okul kuramıyan yeni nesle hücum ederken ithâmını en ileri dereceye götürüyor:

İnkılâb ümmetinin şânı yakıp yıkmaktır.

Şâir, hadd-i zâtında medreselerin de bozulmuş olduğu kanâatindedir. Onlardan artık büyük âlimeler çıkmıyor.

7. Maddî Sefâlet :

Âsım'ın muhtelif yerlerinde Birinci Cihân Harbi'nin getirdiği yoksulluklarla bunun doğurduğu maddî sefâlet levhaları da karşımıza çıkıyor Daha manzûmenin başında Hoca-zâde, ziyâretçisi olan Köse İmâm'a çayın yanında, şeker yerine üzüm ikram eder. Zirâ şeker "dört yüz"e yükselmiştir. İş, şekerden ibâret kalsa..

Herşeyi kasıp kavuran, ocakları söndüren bu sefâhatin umûmî levhası, -yaşamaktan dahî bıkmış olan- Köse İmâm tarafından şöyle anlatılır:

*Bir güler çehre sezip gördüğü yoktur gözümün;
Geceden farkını görmüş değilim gündüzümün.
Senerler var ki, harâb olmadığım gün bilmem;
Gezerim abdala çıkmış gibi sersem sersem.
Dikilir karşıma hep görmediğim, bilmediğim;
Sorarım kendime: Gurbette mi, hayrette miyim?
Yoklarım taşları, toprakları : İzler kan izi;
Yurdumun kan kusuyor mosmor uzanmış denizi!
Tüter üç beş baca kalmış... O da seyrek seyrek...
Âşinâ bir yuva olsun seçebilsem, diyerek,
Bakınırken duyarım gözlerimin yandığını;
Sarar âfâkını binlerle sıcak kül yığını.*

Köse; Türk'ün yurdunu virâneve dönmüş görmenin çöküntüsü içindedir:

*Ne o göm-gök dereler var, ne o zümrüt dağlar,
Ne o çıldırmış ekinler, ne o coşkun bağlar,
Şimdi kızgın günün altında pinekler, bekler,
Sâde yalçın kayalar, sâde ıpıssız çöller.
Yurdu baştan başa virâneye dönmüş Türk'ün;
Dünki şen, şâtır ocaklar yatıyor yerde bugün.
Gündüz insan sesi duymaz, gece görmez bir ışık,
Yolcu haykırsa da, baykuş gibi çılgık çılgık.
"Bu diyârın hani sâhipleri? " dersin, cinler,
"Hani sâhipleri?.." der karşiki dağdan bu sefer!*

Halk beş parasızdır. Açlık çekmektedir. Çavdar karışığı ekmeği bulabil-
mek değil, çavdar karışık mezbeleye yatmak dahî, saâdetdir. Bit, hastalık, sefâlet
her tarafta kol gezmektedir. İnsanlar, zelil sûrette ölümün kucasına bırakılmıştır:

*Milletin beş parasız onda, emîn ol, yedisi!
Gündüzün aç dolaşır, akşama kırk ev kedisi!
Yatırın âlemi çavdar karışık mezbeleye;
Bu ne? Ekmek! Diye dünyâyı verir velveleye.
Hastalık, kehle, sefâlet saradursun, kol kol,
Sâde siz seyre bakın :*

— Harb-ı umûmî bu, ayol!

— Devr-i sâbıkda gebermezdi adam böyle zelil,
Dirî bir yanda uzanmış, ölü bir yanda sefil.

— Neye hürriyet için sürgüne gittindi?

— Evet.

Gittim ammâ bu değil beklediğim hürriyet.

Maddî sefâlet, yalnız şehirleri değil, köyleri de yakıp kavurmuştur. Burada,
bir köy düğünü vesilesiyle ziyaret edilen Kartal'da müşâhede edilen yürekler
acısı durum anlatılıyor :

Herkesin sağlık durumu bozuktur :

*Bet bentz sapsarı bî-çârelerin hepsinde;
Ne olur bir kişi olsun görebilsem zinde!
Şiş karın sıska çocuklar gibi kollar sarkık;
Arka yusyumu, göğüs çökmüş, omuzlar kalkık.
Gözlerin busbulanık rengi, kapaklar şiş şiş;
Yüz buruşmuş, uzanmış, cebhe, daralmış gitmiş
Gezecek yerde o âvâre nazarlar dalıyor;
Serilip düştü mü bir noktaya, kaldırmayı zor!
Sitmadan boynu bükülmüş de o dimdik Türk'ün,*

*Düşünüp durmadan öksüz gibi küskün küskün
Gövde teşrihlere dönmüş , o bacaklar değnek;
Daha yaş yirmi iken eller, ayaklar titrek.
Öyle seksenlik adamlar aramak pek yanlış;
Kırk onun ömrüne son merhale olmuş kalmış,
Değişik sanki o arslan gibi ırkın torunu!
Bense İslâm'ın o gürbüz, o civân unsurunu,
Kocamaz, derdim, asırlarca, sorulsaydı eğer!
Ne çabuk elden ayaktan düşecekmış o meğer!...*

Bu düğünde (!) meydâna çıkan pehlivanlar, kıyâfetlerinden vücûtlarına kadar perişandırlar :

*Birbirinden daha biçâre sekiz çıplak adam!
Ah o soygunluğu rü'yada gören korkardı :
Çünkü gömlek gibi etten de soyunmuşlardı!
Bir delik torbaya girmiş kimi kisbet yerine;
Çekivermiş kimi bir lime çuval dizlerine.
Kiminin giydiği çakşır, kiminin bez şalvar;
Kiminin uçkuru boynundan asılmış donu var.
Acaba yağ sürünürler mi desem, yağ nerede?*

Daha güreşe başlar başlamaz, alınlarından ter boşanmıştır. Göğüsler kö-
rükten beter şekilde ötmektedir. Karınlar, "soluganlar gibi" kalkıp inmektedir.
Dizlere, titreme çökmüştür. Dördü birden yere cansız düşmüşler. Hiçbirisinde
kalkacak derman yok.

*Güreşin böylesi hiç görmediğim bir şeydi;
Orta boş, hepsi de bunlar gibi âvâreydi.*

Şu mısırâlarda gelin arabasının sefâleti anlatılıyor:

*Karşıdan tentesinin nısfı hasır, nısfı aba;
Bir tekerlekleri alçak, yana yatmış araba;
Yerliden az kaba, maltız geçisinden az ufak,
İki mahzun öküzün seyrine münkad olarak;
Ne yanık mersiyeler söyletiyor dingiline!
Bunu gördüm acımak geldi içimden geline.
Sana baksın da kızım, bahtın utansın... Ne deyim?*

Toprak da, geçmiş çağların aksine olarak verimsiz hâle gelmiştir:

*Şu bayırlarda - ki, vaktıyla bütün bağlardı-
Sesi dünyâyı tutan bir bereket çağlardı.
Ya şu vâdî, çırılçıplak uzanmış bi-tâb;
Hiç yazın böyle fezâsında tüter miydi serâb?
Şimdi âfâka alev püskürüyor her çatlak,
Yarılıp hasta dudaklar gibi yer yer toprak.*

Şâir, köydeki hazîn hâli anlatırken davulları, zurnaları dahî ihmâl etmiş değildir:

*Neyse, değnekci gelip : "Meydan açılsın, savulun!"
Der demez başladı kalbî sesi yırtık davulun.
Güm güm ötmek ne gezer! tık nefes olmuş kasnak;
Göğsü tokmak gibi küt küt! vuruyor hışlıyarak:
Zurna hum hum mı nedir, söylemiyor bir türlü;
Üfliyen çingenenin rengi mezar, kendi ölü.*

Hâsılı köylünün ahlâkı, sıhhati, iktisâdî hayâtı toptan bozuktur:

*Köylünün birşeyi yok sıhhati, ahlâkı bitik;
Bak o sırtındaki mintan bile tiftik tiftik
Bir kemik bir deridir ölmedi kaldıysa diri;
Nerde evvelki refâhın acabâ onda biri?
Dam çökük, arsa rehin, bahçeyi icra ister;
Bir kalem borca bedel faizi defter defter.*

Fakat, biraz para kazanacak olursa artık işi gücü terkeder:

*Bire dört aldığı yıl köylü emîn ol kudurur;
Har vurur, bitmiyecekmiş gibi, harman savurur.
Uğramaz gün kavuşur, çiftine yâhut evine;
Sabah iskambil atar kahvede, akşam domine.
Muhtasar, gayr-ı müfid ilmi kadardır dîni;
.....
.....
.....
Okumak bahsini geç, ... çünkü o defter kapalı,
Bir redif zâbiti mektepleri debboy yapalı.*

Türlü fâciaların cirit oynadığı köylerde, nesillerin kökünü kurutacak hastalıklar vardır :

*Sıtma, fuhs, içki, kumar, türlü fecâyi' salgın...
Sonra söylenmeyecek şekli de var hastalığın.
Bir taraftan bulanır levse hesapsız namus;
Bir taraftan serilir toprağa milyonla nüfus.*

Fakat, ölen insanların yerlerine yenileri de yetişmiyor:

*Hadi aldirmayalım yükseledursun o fiyat
Nerde noksanı telâfi edecek tâze hayât?
Evlenip âile teşkili bugün zor geliyor;
Görüyorsun ya, nikâhlar ne kadar seyreliyor!*

Görülüyor ki, Âkif'e göre İslâm âlemi perîşan, Türkiye maddî ve mânevî çöküntüler içindedir. Manzûmede yer yer büyük bir ye'sin tezâhürleri ile de karşılaşırız. Fakat bu hâl, devâmlı değildir. Şâir, hemen ye's aleyhindeki hutbelere geçer, naslarını sayıp dökmeğe başlar. Esâsen, Âsım'ın nesli varken ümitsizliğe düşmek de yersizdir.

O nesil, Çanakkale savaşında büyük kahramanlıklar göstermiştir. Burada, okuyucuların, orta okul sıralarından beri çeşitli ders kitaplarında karşılaştıkları meşhûr Çanakkale şehidleri manzûmesiyle Âsım'ın nesli öğülüyor. Manzûmenin şimdiye kadar izâhına çalıştığımız kısmı, umûmiyetle Âkif'in realist yönünü teşkil etmektedir. Bundan sonra anlatacağımız kısımda, onun idealist yönüyle karşılaşırız.

III - ÂSİM'İN NESLİ

1 - Bu neslin umûmî vasıfları :

a) *Fizikî yönden*: Bu nesil içinden örnek olarak seçilen Âsım'ın endâmı son derece âhenklidir. Selâbetli kemikler, katı eller, geniş omuzlar, uzun boy, mevzun kafa, sağlam boyun... bu âhengi meydâna getiren çizgilerden birkaçıdır:

*Neydi oğlandaki endâmın o âhengi, fakat!
Belli her uzvu için ayrı çalışmış hilkat.
Ya kemikler ne selâbetli, ya etler ne katı;
Tepeden turnağa gûyâ, dolamışlar halatı,
İki üç katlı büküp bir çınarın gövdesine.
Hele taşmış dökülürken o muazzam sine,
Öyle bâriz adelâtın ebedî dalgaları,
Ki yorar ârızalar seyrine dalmış nazarı.
Çok geniş dersem omuzlar, boy o nisbette uzun,
Ufarak bir kapı sırtın kabaran eb'âdı,
Çarpışık durmada nâçar iki müdhiş kanadı.
Enseden tâ bele sarkan o derin hat, o yarık,
Arzı umkunda nihan tûl-ı mücerred artık!
Bel nisâbında, omuzlar gibi taşkın çatılar,
Adelî baldırının kutru hemen boynu kadar.
İki çam bölmesi kol, kim tutacak, kim bükecek.
O bileklerle o ellerse demirden daha pek.*

Bu muhteşem vücûda sâhibolan genç, spor zevkini pehlivanlıkla tatmîn etmektedir. Hoca-zâde, Âsım'ın Çöldeki son güreş sahnesini de anlatıyor.

b) *Mânevî yönden* : Manzûmenin Çanakkale şehidlerine âit kısmı, söz konusu neslin mânevî hasletlerini çeşitli tezâhürleriyle ortaya koyuyor. Daha sonra

da, söz, doğrudan doğruya Âsım'a intikal ettirilmekte, onun şahsında neshinin mânevî üstünlükleri belirtilmektedir. Şâir, Köse İmâm'a oğlunun iç dünyasını anlamasını tavsiye ederken şunları söylüyor :

*Onu, bir şi'r-i hamâset gibi, ilhâm-ı Ezel,
Sana sunduysa, açıp rûhunu teşrihe çalış...
Galiba, oğlanı yanlış görüyorsun, yanlış !
Yalnız göğsünün eb'âdı mı sandın yüksek ?
İn de a'mâkına bir bak, ne derinmiş o yürek !
Dalgalandıkça içinden taştan iman denizi,
Dökülen hisleri gör : İncilerin en temizi.
Gövde yalçın kayadan âbide, lâkayd-i ecel;
Sanki hiç duygusu yok... Bir de fakat rûhuna gel;
O ne ifrât ile rikkat! Hani, etsen ta'mîk,
Bir kadın rûhu değildir o kadar belki rakîk.
Sonra, irfânı için söyleyecek söz bulamam;
Oğlanın bildiği, öğrendiği her şey sağlam.*

.....
.....

Sağlam fikir sağlam vücutta bulunur sözüne maddî örnek teşkil eden Âsım, üstün ahlâk sâhibidir. Ferâgatkârdır. Çölde, güreş tuttuğu arkadaşını bililtizam yenmemesi şöyle izâh ediliyor :

*Yenemezmiş onu, bir kerre değilmiş dengi,
Bir de biçâre adam pek mütaazzım şeymiş,
Kahrolurmuş kederinden tutarak yenseymiş.
Sonra, lâyıık mı imiş yerlere sermek şimdi,
Böyle düşmanla bütün gün döğüşen bir yiğidi.*

Âsım ve arkadaşları, memleketi kasıp kavuran kötü hâdiseler karşısında şiddetli aksülameller göstermektedir. Bunlar, umûmiyetle babasını memnûn etmiyecek hâdiseler sûretinde tecelli ediyor. Köse İmâm, oğlunu ikaz arzûsun-
dadır; fakat yüz göz olmaktan korkuyor. Bu yüzden de Hoca-zâde'nin ona öğüt vermesini istiyor. Zirâ-babasına göre- Âsım: "Ne nasihatdan alır şey, ne azar dinliyecek." Böylece söz konusu aksülamellerden bâzısını öğrenmiş oluyoruz. Şiirde, bu aksülamel çeşitlerinden üçüne temâs edilmiştir: a) Örfleri hiçe sayarak çevreyi râhatsız eden gençlerle mücâdele. b) Memleket sefâlet için-
deyken har vurup harman savuran harp zenginleriyle mücâdele. c) Hükûmeti basma niyeti.

a) Şımarık gençlerle mücâdele :

Çevresini hiçe sayarak insanları iz'âceden gençlerle mücâdele için örnek ola-
rak zikredilen hâdis, Âkif'in dindâr tarafıyla da ilgili bulunuyor. Dinî duyguları

gevşemiş gençler; davranışlarıyla çevreyi rahatsız edecek dereceye gelmişlerdir. Öyle ki, işi tecâvüze kadar götürmektedirler. Bir ramazan günü iftardan yarım saat önce Âsım ve babası Üsküdar'da vapur beklerken, bir kısım yolcular sigaralarını yakıp dumanını da Köse İmâm'ın yüzüne üflemişlerdir. Bu, Âsım'ın çingar çıkarması için kâfi geliyor:

*İçlerinden biri, hem şüphesiz, en kaltabanı,
Üç nefes püfliyerek burnuma; "Sen söyle, Hocal"
Neye bağlanmalı hayvan gibi hâlâ oruca?"
Deyivermez mi, tabii senin oğlan tokadı
Herifin yırtılacak ağzına kalkıp yamadı.
Gâlibâ pek canı yanmış ki yuvarlandı leşi...
Asıl itler gerideymiş, koşarak, dördü beşi,
Ansızın serdiler evlâdını karşımda yere.
Ben şaşırmuş, "aman oğlum!" demişim bir krre.
Hele yâ Rabbi şükür toplanıp oğlan birden,
Kömür almış deve kalkar gibi doğruldu hemen.
O nasıl cehd ile kurtulmak idi anlamalı;
Silkinip atdı belinden asılan dört çuvalı!
Dedim : Artık sizi haklar bu zıdır şimdi, durun,
Ne ağız kaldı yiğitlerde hakikat, ne burun;
Kime indiyse nüzûl inmişe benzetti onu.*

Hattâ bunlardan biri tabancayla hüçûm etmiş, böylece de en fazla dayacağı o yemiştir. Manzûmenin bu kısmında, Âkif, hakkın kuvevetlide sayılışını da ifâde ediyor .

b) *Sefâlet karşısında sefahat:*

Savaşın doğurduğu sefâlet; bu perişanlık içinde halkın ıstırabıyla alay edencesine eğlenen insanlar; millet yoksulluk çekerken her türlü isrâfa imkân bulan bozuk ahlâklı mahdut zümreler de, Âsım'ı meşgul etmektedir. Bu yüzden delikanlı geç saatlerde evine gelir. O gelinceye kadar babası, kızkardeşi endişe içinde kıvranırlar. Köse İmâm:

*Bizim ev mahkeme; hâkim, bereket versin, acar;
Geceden hükmü verir, gündüziün icrâya koşar!*

diyor. İcrâ ettiği hüküm, haksızları cezâlandırmaktır. Âsım, bir hayli insanın derdine devâ bulmak için koşmaktadır. Fakat :

*Kimin imdâdına koşsun ? O kadar çok ki sefil...
Hangi mâtemli evin derdine çıksın ortak?
Bir yağın kül kesilen, baksana, binlerce ocak!
Hangi yardım dilenen aczi tutup kaldırsın?
Hangi mel'un çetenin boynunu ilkin kırsın?*

Âsım; bütün kötülük yuvalarına cephe almıştır. Bunlarla çetin mücâdeleye girer. Bir def'asında babası -yüz göz olmak istememesine rağmen- ona öğüt vermek zorunda kalmış, şöylece cevâb almıştır :

— *Harekâtım sizi bîzar ediyormuş çok şey!
Babacığm öyle değil, dinlemeyin rastgeleni.
Dinleyin suçlu muyum, haklı mıyım, bir de beni.
Herkes ac bekliyor kaldırımın sırtında...
Siz gidin, perdelerin hepsini kaldırtın da,
Alenî işret edin âleme göstermek için!
Meze tıfvanına dalmış, kulac atmaktasınız;
Yutkunan halka bakın, pencerelerden, sayısız.
Paranız yok ya, şu ben var diyeyim, bol keseden;
Hakkınız nerde sefih olmıya dünyâ açken?*

Hikâyenin gerisinden öğreniyoruz ki, Âsım, meyhâne sâkinlerine dağılmalarını teklif etmiş; "defol, git!" cevâbını almıştır. Böylece de, bir bir kollarından tutarak hepsini dışarı atar.

Bu çeşit vukuâtından biri de, bir kumarhaneyi basmasıdır. Bu hâdiseyi babasına şöyle anlatıyor:

*Gelelim şimdi kumarbazları tehdide. Evet,
Bütün evlerde ışksız bunalırken millet,
O kulübden sırtan şenliğe insan duramaz;
Yanyormuş, dediler, haftada bir sandık gaz!
Ben bu isrâfı tabîî çekemezdim artık;
Taşdım söylenilen petrolü sandık sandık
Bir ufak ölçü, dedim... Buldu nihâyet bakkal;
Aldı herkes gazı, gülyaç(ı) gibi, miskal miskal...
Ne donanmıştı sokak, doğrusu şehráyindi;
Sormayın parçalanan zulmeti, üç gün sindi!
Babacığm, işte kumarbazlara zulmüm bu kadar:
Bir de öksüzler için bin lira aldım zor zar.*

Âsım, cümbüşeden muhtekirler zümresini de râhat bırakmaz. Köse İmâm'ın dayanamayıp nasihat vermeğe başlaması; hâdisenin tamâmını öğrenmemize mâni oluyor. Eserde söz konusu edilebilen kısmı şöyledir:

*Gelelim cümbüşe. İnsâf ediniz vakti midir?
Yâhud insan gibi eglense herifler ne denir?
Muhtekir kafilesiymiş, ne edeb var, ne hayâ,
Yine söz dinlemeyin, anlamayın mâtemini,
Sürün artık serilen yurdumuzun son demini!
Sağda yüzlerce ölen, solda hesabsız sürünen;*

*Karşıdan bunlara gülmek ne demektir alenen?
Durmayıp, derdine ortak görünen halkın da,
Demiş olsam, bilirim vüs'unüzün fevkinde.
Ağlamak çok kişinin zevki değilmiş, lâkin
Gülmek herkes için zannederim, pek mümkün.
Komşulardan sıkılın, pesten atın nar'aları.
Büsbütün sustururum sonra, çıkarsam yukarı!
Son sözümdür size... Beyhûde fakat, nerde duyan?
Taştı kusmuk gibi her pencereden bir hezeyân...*

Burada, Köse İmâm, biraz sonra söz konusu edilecek itirâzıyla oğlunun sözünü keser; neticeyi öğrenemeyiz.

Âsım'ın hemşiresi Melek, daha tehlikeli bir niyeti haber vermiştir: Bâb-ı âli'yi basma kararı.

*Hoca-zâdem sen asıl derdi bizim kızdán işit :
Senin abdal daha bir hayli de çılgın bularak,
Bâb-ı âli'yi ...*

— Aman?

— **Basmayı kurmuş...**

— **Hele bak!**

*Acabâ kim ki ayartan ?.. Ama zannetmem pek...
— Deme oğlum, bana tekmîlini anlattı Melek.
Kız biraz azmine engel herifin, yoksa fenâ...
Hem basar, hem de asar, çok deli şey âmennâ?
— Söyle, pek kanlı oyundur, yanılıp oynamasın.
— Beni hiç saydığı yok nâfile... Bir sen varsın,
Bir de hemşiresi var zabte edecek şimdi onu.
Aman oğlum, bana terketmeyiniz mecnûnu.
— Yok canım, vazgeçer elbette, bu gerçek mi deli?
— Bilemem, korkuruyorum kız beni ikâz edeli.*

Bundan sonra, Köse İmâm'ın, hükûmet darbesiyle ilgili düşünceleri karımıza çıkıyor; o imâm ki, mevcut hükûmetten şikâyetçi olan insandır; fakat:

*İş o evvelki vakayı' gibi olsaydı, evet,
Belki bir parça teselliye bulurdum cür'et.
Lâkin, oğlum, görüyorsun : Kurulan perde yaman;
Hani baştanbaşa kan, dış yüzü kan, iç yüzü kan!
Bir damar patlamasın, sel götürür memleketi:
Yoksa göstermiye Rabbim o elîm âkibeti.*

Görülüyor ki, İmâm'ın endişesi, herşeyden önce memleket içindir. Maa-mâfih oğlu için de üzülmüyor : Devrin, iyi ahlâk sâhibi gençliğini temsil eden

Âsım; kendi isteği ile cepheden cepheye koşmuştur; babası itirâz etmemiştir: Savaşta öldüren gazi, ölen şehîd olacaktır. Fakat memleket içinde öldüren katil, öldürülen maktul olur.

*Kaplamış yurdumun âfâkını, mâdem, şühedâ...
Varsın olsun kalanın uğruna Âsım da fedâ.
Hem gâzâ, hem de şehâdet, ne saâdet, bu"derim;
Ciğerim yansa da söndürmek için azmederim.
Ama "katil" deseler oğlumu yâhud "maktul",
O zaman işte benim âkibetim pek mechûl*

3. Gençliğe gösterilen yol :

Şimdiye kadar gördük ki, memleketin -Âsım'ın mısralarını akseden- durumu, her yönden fenâdır: Bu konuda Köse İmâm'la Hoca-zâde, -aşağı yukarı- aynı kanâati taşıyorlar. Bu kötülükler karşısında,hamiyetini kaybetmemiş gençler, aksülâmel göstermektedirler. Bu aksülâmelin tarzı, Köse tarafından beğenilmez. Biraz sonra-Köse İmâm'ın itirâzlarına temâstan sonra-göreceğiz ki, Hoca-zâde de gençliğin tâkibedeceği yoldan bahsedecektir.

Köse, oğluna itirâz ederken, hükûmetin zorbalıkla, yumrukla yürütülemediğini söyler:

*Bana anlat bakayım şimdi; şu bîcâre ocak,
Zorbalar saltanatından ne zaman kurtulacak?
Hiç bu mantıkla, a divâne, hükûmet mi yürür?
Bir cemâat ki erenler işi yumrukla görür.
Kafa bitmiş demek artık, çekiver kuyruğunu!
Kuvvetin hakkı mıdır enselemek bulduğunu?*

Memlekette hâkim olması gereken kanundur; birlik, o sâyede sağlanır:

*Bize Âsım, ne şunun yumruğu lâzım, ne bunun;
Birinin pençesi ister yalnız: Kanûnun.
Ver bütün kudreti kanûna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün...
Memleket zâten ayol baksana, allak bullak,
Sen de hissinle yürürsen batırırsın mutlak.*

Söz konusu edilen daha başka meselelerden sonra, Hoca-zâde'nin nasihati; gençliğe ideal diye gösterilen şeyleri karşımıza çıkarıyor. Bir memleketin ikbâli için iki şey lâzımdır: Bunlardan biri ma'rifet, diğeri de fazilettir. Bizim ecdâdımız, büyük faziletlerle mücehhez insanlardan teşekkül ediyordu. Fakat o faziletler, son üç yüz yılın yürüyen ilmiyle birleşip onun yanı-sıra gitmedi. Bu

yüzden de millet, cehâlete battıkça battı: Sonunda Batı'nın emriyle yatıp kalkmağa mecbûr oldu. Doğu, bugün ma'rifetten de yoksun, faziletten de. Fakat bizim milletin rûhunun derinliklerinde, kökleri çok uzak mâzilere giden faziletler vardır. Bir gün o kökler, aşılış devirleri yırtarak fıskırabilir, yine etrâfa dal budak salar. Gençliğe düşen şey; Batı'nın ilmini, ma'rifetini yurda getirmektir. İnkılâbın yolu, budur. Üstelik yârının ilmi; maddenin en küçük parçalarından enerji çıkarmak olacaktır.

Şâir'e göre ma'rifet, saâdet vâsıtalarını yurda taşır. Fazilet de, onları memleketin yararına kullanır.

*Ma'rifet, ilkin ahâliye saâdet verecek
Bütün esbâbı taşır, sonra fazilet gelerek
O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin
Hayr-ı a'lâsına tahsis ile sarfetmek için.*

Şayet bir "ümmedde" ma'rifet kudreti olmazsa, o ümmed, yalnız faziletle yükselemez. Âsâbına, ibtidâliğe mahsûs olan "avâre" bir "sükûn" çöker. Bu andan itibâren kendisi de hâlimden memnûn bir hüviyete bürünmüştür. Biz; hasmımızı hâkim yaşatan fen şevketinden, irfan kudretinden mahrûmuz. Hâl-i hâzırdaki şeref kırıcı hüsrânımız da bu yüzdendir. Evet, memlekette yüzlerce "mesâvî" yüzüyor. Fakat, bundan dolayı ümidi kaybetmemek lâzımdır. Bütün bu kötülükler, "birkaç maskara"nın işidir. Bu itibarla, Âsım ve arkadaşlarının aslâ yılmaması gerekir. O nesil, gözünü Batı'nın ilmine çevirmeli, Batı'ya gitmeli, oradaki çocuklarla gece gündüz didinmeli, vakit kaybetmeden üç yüz yıllık ilmi kazanmalı, fen diyârında sızan pınarları kana kana içip o faydalı sulardan yurda da getirmeli, aynı kaynakları burada îhyâ etmek için artık kafaları çalıştırmalıdır.

Memleket, tabîi kudretlerle, servet kaynaklarıyla doludur. Üzülecek husûs; bizim, o kudretlere başkaları gibi hâkim olmamamızdır. Bunun için, Âsım'ın nesli, vakit kaybetmeden Berlin'e gitmeli, oradan müsbet ilimleri getirmelidir. İnkılâbın yolu budur :

— Hepsinin mesleği sağlam mı?

— Evet, müsbet ulûm.

— İnkılâbın yolu mâdem ki, bu yoldur yalnız,

Nerdesin hey gidi Berlin!" diyerek yollanınız.

Altı ay, bir sene gayret, size eğlence demek.

Siz ki yıllarca neler çekmediniz, hem gülerek!

Hani bir ömre bedeldir şu geçen her gününüz;

Bir gün evvel gidiniz, bir saat evvel dönünüz.

Şarkın âğuşu açıktır o zaman işte size;

O zaman varmanın imkânı olur gayenize.

O zaman dinlerim artık seni, Âsım, bol bol...

— Yarın akşam gideriz.

— Öyle mi? Berhudâr ol!

SONUÇ :

Âsım adını taşıyan ve tek manzûmeden ibâret olan kitap, konunun gelişmesi bakımından üç yön taşıyor :

- a) Realiste yön.
- b) Realisme'le idealisme'nin karışık bulunduğu yön,
- c) İdealiste yön.

Manzûme, evvelâ Türkiye'yi saran kötülükleri ortaya koymaktadır: Daha Meşrutiyet'in ikinci defa ilânıyla başlayan felâketler, Birinci Cihan Savaşı'nda son haddini bulmuştur. Memleket maddî ve manevî sefâlet içindedir. Açlık, hastalık, zayıflık, ölüm, topraklarda mahsullerin bereketsizliği, sefâlet birbirini kovalamaktadır. Bunlara ilâve olarak da mürâî, haysiyetsiz, muhtekir, sefih saygısız, manevî bağlardan mahrûm insanlar türemiştir. Halkın çektiği yoksulluğa karşılık; harb zenginleri, alabildiğine israf, sefahat içindedirler. Kumar, fuhuş alıp yürümüştür.

Bunların karşısında *Âsım*'ın nesli vardır: Bu nesil, cepheden cepheye koşmuş, üstün vasıflı gençlerden teşekkül etmektedir. Bu üstünlük kollarındaki kudretten manevî hüviyetlerine kadar her taraflarında göze çarpar. Halk, toprakla çavdarın karışık olduğu maddeleri gıda sayarken sofralarında su gibi çeşitli mezeler akan sefihler, halk bir damla gaz yağı bulamazken sandık sandık gaz yağı harcıyan "kulüp" adlı kumarhane sâkinleri hep bu nesil tarafından yola getirilmekte; temiz kalpli yaşlı müminlere saygısızlık eden türedi gençler yine onlar tarafından te'dibedilmektedir. Üstelik yumruk kullanan bu nesil, Bâb-ı âli'yi basmağı da tasarlıyor.

Şiirin sonuna doğru, bu mücâdele tarzının tasvîp görmemesiyle karşılaşırız: Yumruk yerine, kanun hâkimiyeti gelmelidir! Memleket üçyüz yıldan beri Avrupa'nın ilerliyen ilminden mahrûm kalmıştır. *Âsım*'ın nesli vakit kaybetmeden Batı'ya gitmeli, oranın ilmîni, fennini kazanıp yurda dönmelidir. Bu ilmi, içinde taşıdığı fazilet duygusuyla birleştirerek memleket hizmetine vermek, yurdun işlenmiyen servetlerini işler hâle getirmek sûretiyle üzerine düşen inkilâbı gerçekleştirmiş olacaktır. Manzûmede kötülükle ilgili levhalar, realiste, dürüst gençlerin kötü kimselerle mücâdelesini, realisme'le idealisme'in karışık bulunduğu; gençlere tavsiye olunan yol da, idealiste kısmı meydâna getiriyor.